

Dilema ONU — între suveranitate națională și drepturile omului

VALENTIN STAN

Documentele ONU prezentate în acest număr al revistei *Altera* sînt semnificative pentru evoluția concepției cu privire la drepturile omului și securitatea internațională în cadrul organizației mondiale. Chiar dacă criza din Kosovo a deschis o dezbatere foarte aprinsă cu privire la legitimitatea intervenției internaționale pentru a opri grave violări ale drepturilor omului, în sensul recunoașterii sau nu a rolului exclusiv al Consiliului de Securitate în a autoriza o astfel de intervenție, ceea ce se impune cu claritate este că nu mai există zone de jurisdicție internă absolută a statelor în domeniul respectării drepturilor omului.

Societatea de după cel de-al doilea război mondial a evoluat constant spre o teorie a drepturilor omului care face din individul uman punctul central al dezvoltării sociale, transferînd preocupările pentru protecția și libera sa dezvoltare la nivel internațional. Articolul 2 (7) din Carta Națiunilor Unite care se referă la faptul că ONU nu va „interveni”, pe baza Cartei, în probleme de jurisdicție internă a statelor, nu mai poate fi invocat atunci cînd este vorba de respectarea drepturilor omului. Încă de la primele documente adoptate de ONU, problematica drepturilor omului a căpătat o dimensiune internațională, care scoate acest domeniu din cadrul problemelor interne ale statelor. De exemplu, la momentul primei sesiuni a Adunării Generale, în 11 decembrie 1946, a fost adoptată Rezoluția 96 (I) cu privire la crima de genocid. Adunarea Generală considera pedepsirea genocidului ca fiind o „problemă de preocupare internațională”, acesta fiind „o crimă în raport cu dreptul internațional”¹.

Au urmat numeroase documente referitoare la drepturile omului, care au fost adoptate subliniindu-se dimensiunea internațională a problematicii umanitare. Mai mult, în 5 aprilie 1991, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat Rezoluția 688 (prima dintr-o serie ce avea să cuprindă numeroase alte documente de acest tip), care **a pus explicit respectarea drepturilor omului în relație directă cu asigurarea păcii și securității internaționale (capitolul VII din Carta ONU)**. Rezoluția respectivă a autorizat intervenția unei coaliții multinaționale în Irak, sub egida ONU, pentru a proteja populația minoritară kurdă din acest stat împotriva represiunii guvernului de la Bagdad.

Acest document al Consiliului de Securitate era emis după ce Adunarea Generală ONU abordase în documentele sale (Rezoluțiile 131/43 din 8 decembrie 1988 și 100/45 din 14 decembrie 1990) problematica asistenței pentru victimele unor dezastre naturale sau situații de urgență, fără a se specifica și cazurile în care situațiile respective ar fi fost create chiar de guvernele țărilor respective.

Carta ONU este considerată a conține suficiente prevederi pentru a se demonstra că „tratamentul individului-cetățean nu mai este doar o problemă de preocupare internă, iar negarea drepturilor fundamentale ale cetățeanului nu mai poate fi învăluită în mantaua impenetrabilă a suveranității naționale”². Putem vorbi de o depreciere vizibilă a principiului neintervenției în treburile interne, atunci cînd este vorba de respectarea drepturilor omului, principiu defnitoriu pentru conceptul de suveranitate. James Mayall considera pe bună dreptate că „încercările moderne de încălcare a principiului neintervenției în interesul protejării drepturilor umane fundamentale (și mă refer aici mai degrabă la dezbaterile teoretice și de drept, decît la practica statelor) au subminat invariabil și inevitabil fundamentul doctrinei suveranității”³.

Așa se face că putem conchide împreună cu Erica-Irene A. Daes, raportor special ONU, că „prevederile articolului 2, paragraful 7, ale Cartei, nu sînt aplicabile problemelor legate de protecția internațională a drepturilor omului (...) problemele drepturilor omului țin de preocuparea internațională și nu cad sub jurisdicția internă a statelor”⁴.

Dezbaterile cu privire la *dreptul de intervenție și datoria de intervenție* este una din cele mai aprinse pe plan internațional astăzi, unul din „pionierii” ei fiind cunoscutul om politic francez Bernard Kouchner⁵. Termenul francez *droit d'ingérence* (drept de ingerință) „este lipsit de orice conținut juridic”⁶, el trebuind a fi asociat cu adjectivul *humanitaire* (umanitar) sau chiar a fi înlocuit cu sintagma acceptabilă juridic de *droit d'assistance humanitaire* (drept de asistență umanitară). Există, totuși, așa cum am văzut în cazul Rezoluției 688 a Consiliului de Securitate⁷, voința comunității internaționale de a interveni pentru stoparea încălcării grave a drepturilor omului.

Există chiar experiența, este drept unică, a unei situații în care comunitatea internațională a retras recunoașterea legitimității unui guvern, ca urmare a gravelor încălcări ale drepturilor omului, ceea ce creează un precedent deosebit de interesant și semnificativ, mai ales din punct de vedere politic. Este vorba de rezoluția

adoptată de Organizația Statelor Americane (OSA), la 23 iunie 1979, cu privire la guvernul Somoza, în Nicaragua. Reuniunea pentru consultări a miniștrilor de externe ai țărilor OSA a hotărât cu acel prilej „înlocuirea imediată și definitivă a regimului Somoza; instalarea pe teritoriul Nicaragua a unui **guvern democratic care să reflecte voința liberă a poporului nicaraguan** (subl.n.); **garantarea respectului drepturilor omului pentru toți nicaraguanii, fără excepție** (subl.n.)”⁸.

Este evident că procesele de amplificare a interdependențelor la scară globală și dezvoltarea unei societăți informale pe Terra au impus modelul democratic, bazat pe respectul drepturilor omului, ca o garanție a securității și prosperității popoarelor și indivizilor. Mai mult, el a devenit o matrice de identificare a sistemelor validate de valori și principii comune, care face posibilă colaborarea cu rezultate benefice.

Suferințele semenilor noștri aflați sub regim de opresiune, în state cu regimuri dictatoriale, afectează stabilitatea generală și subminează credibilitatea modelului universal democratic spre care tind toate popoarele.

Reputați analiști occidentali au analizat interdependențele din cadrul proceselor de evoluție a mediului de securitate în perioada contemporană și au stabilit dimensiunile conceptului de securitate în conformitate cu dinamica și sfidările internaționale actuale. Barry Buzan identifică cinci dimensiuni ale conceptului de securitate, fiecare din ele indicând un domeniu specific care poate afecta direct securitatea comunității naționale sau internaționale, oriunde ar apărea o criză specifică lui. Aceste dimensiuni sînt: politică, militară, economică, **societala (se includ aici problematica drepturilor omului și protecția minorităților)** și ecologică⁹.

Este clar că, în sistemul de interdependențe, care funcționează la scară globală, un conflict **politic** sau **militar**, ce poate avea inclusiv cauze economice¹⁰ sau **sociale**, între actori internaționali, dar și **în interiorul statelor**, este de natură să afecteze sistemul ca atare. Conflictul interior poate fi cauzat chiar de **nerespectarea drepturilor omului**, manifestîndu-se sub incidența aspectelor securității **societale** și afectînd securitatea regională¹¹. De altfel, după un raport publicat de secretarul general al ONU la 3 ianuarie 1995 (documentul A/50/60 S/1995/1), din primele 21 de operațiuni de menținere a păcii inițiate din 1988 de Națiunile Unite, numai 8 au fost legate de conflicte interstatale, în timp ce 13, adică 62%, erau destinate situațiilor de conflict intern. Din 11 operațiuni inițiate după ianuarie 1992, cu excepția a 2, toate celelalte, adică 82%, au fost legate de conflicte interne. Ne putem așadar aștepta ca documente ONU de tipul celor prezentate de *Altera* să fie emise în continuare, ca urmare a rolului crescînd asumat de ONU în prevenirea încălcării drepturilor omului și în gestionarea crizelor rezultate din nesocotirea gravă a acestor drepturi. □

NOTE

1. Vezi Patrick Thornberry, **International Law and the Rights of Minorities**, Clarendon Press, Oxford, 1992, pp. 65-77.

2. Vezi P. C. Jessup, **A Modern Law of Nations — An Introduction**, The MacMillan Company, New York, 1958, p. 41.

3 James Mayall, **Nationalism and International Society**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, p. 20.

4 Vezi Erica-Irene A. Daes, Special Rapporteur, **Status of the Individual and Contemporary International Law: Promotion, Protection and Restoration of Human Rights at National, Regional and International Levels**, United Nations, Sales No. E.91.XIV.3, New York, 1992, parag. 245, p. 22.

5 Vezi Bernard Kouchner, **Le devoir d'ingérence**, Denoël, Paris, 1987.

6 Vezi Mario Bettati, *Le droit d'ingérence: sens et portée*, în **Le Débat**, numéro 67, novembre-décembre 1991, pp. 4-15.

7 Spre deosebire de rezoluțiile Adunării Generale, rezoluțiile Consiliului de Securitate sînt obligatorii pentru statele membre ONU, în conformitate cu articolul 25 al Cartei.

8 Apud Hurst Hannum, **Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination — The Accommodation of Conflicting Rights**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990, p. 470.

9. Vezi Barry Buzan, *New patterns of global security in the twenty-first century*, în **International Affairs**, vol. 67, No. 3, July 1991, pp. 431-451.

10. Problematika economică, în calitatea sa de dimensiune a securității, îmbracă aspecte mult mai complexe decît ne-am propus noi a prezenta în acest capitol, al cărui scop vizează numai aspectele protecției drepturilor omului ca dimensiune a securității internaționale.

11. Este suficient să luăm ca exemplu cazul fostei Iugoslavii, unde, în Bosnia-Herțegovina sau Croația, ca urmare a persecuțiilor etnice și a politicii de purificare etnică practicate de combatanți, a încălcării masive a drepturilor omului, sute de mii de oameni au devenit refugiați adăpostindu-se în țările vecine sau în alte țări europene (provincia Kosovo, parte a Serbiei, este un exemplu foarte recent). În aceste țări, o asemenea maree umană a creat probleme foarte serioase. Este vorba inclusiv de creșterea valului de naționalism față de populații cultural diferite, care produc, prin numărul mare și presiunea asupra guvernelor din țările-gază, o reacție din partea factorului autohton, dar și probleme sociale cu potențial destabilizator considerabil. Comunitatea internațională devine în acest caz direct răspunzătoare pentru rezolvarea unor astfel de situații, care au grave consecințe dincolo de frontierele în interiorul cărora se produc, afectînd securitatea și stabilitatea internațională.

*

Valentin STAN (n. 1959), a absolvit Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității din București. În prezent este profesor al Facultății de Istorie din București. Este fondator al Societății Române de Științe Politice. A publicat numeroase studii și articole în domeniile drepturilor minorităților, securității regionale și integrării euro-atlantice.